

Základní problémy „ekologického“ přístupu ke světu a k životu

- 01 Slovo "ekologie" bylo vytvořeno analogicky k jiným názvům vědeckých oborů, jako např. biologie, zoologie, embryologie, fenomenologie apod. Je sice pravda, že nejrůznější formy ekologických hnutí zrovna na nějakou vědeckost málokdy upomínají, ale k tomu se ještě dostaneme. Nyní se zeptejme, co je předmětem, hlavním tématem, oborem této ekologické disciplíny. Tak jako v jiných případech, lze to v prvním kroku vyčíst z samotného jejího názvu: je to věda o tom, čemu staří Řekové říkali OIKOS, tedy obydlí, dům, domácnost, hospodářství, domov.
- 02 Co tedy lze odborně a snad dokonce vědecky říci o "domově" (domu, domácnosti). Kde je člověk vlastně doma? A kde jsou doma ostatní živé bytosti, o které ekologové mají někdy ještě větší zájem než o lidi? Než se trochu rozhlédneme po pokusech o vědecké postižení tohoto zvláštního jevu, že živé bytosti mohou mít a většinou v nějakém smyslu a v nějaké podobě vskutku mají nějaké "doma", připomeňme si také určitou problematičnost tohoto zvláštního zapojení živé bytosti do jejího okolí, kterému říkáme "být doma". A protože to vykládám právě Vám, teologům, připomenu některá známá místa z bible.
- 03 Víte, jakou důležitost má pro všechny izraelský lid slovo "exodus", především tedy vyjití z Egypta, které však se stalo jakýmsi metaforickým předznamenáním cesty z otroctví ke svobodě. Po řadu generací byli Izraelci v Egyptě "doma", ale necítili se tak. Naopak se

cítili být otroky, a to navzdory tomu, že se jimi - jak vzpomínali - nestali po nějaké vojenské porážce a zajetí. Podle biblického podání šli do Egypta takřkajíc dobrovolně, i když pod tlakem jiného druhu (hladu). Tam se se souhlasem faraóna usadili a rozmnožili (1M 47,27: A tak bydlil Izrael v zemi Egyptské v krajině Gesen; a osadili se v ní, a rozplodili se, a rozmnožení jsou velmi.) Nicméně umírající Jákob, když se loučil s rodinou, připomněl všem, že Egypt není jejich domovem, a řekl (48,21): Aj, já umírám, a budeť Bůh s vámi, a zase vás přivede do země otců vašich. A kdy potom pod louhé době umíral i Jozef, znovu všem připomněl (1M 50,24): Já tudíž umru; Bůh pak jistotně navštíví vás, a vyvede vás z země této do země, kterouž přísáhl Abrahamovi, Izákovi a Jákobovi. (Ale sama smrt nadále znamenala, že ani zaslíbená země není definitivním domovem, i když si Jákob přál být pohřben v zemi Kananjeské, a i když i Jozef zavázal potomky (dtto, 25): Když navštíví vás Bůh, vynestež kosti mé odsud. O zemřelém Jákobovi však čteme (49,33): složil nohy své na ložci a umřel; a připojen jest k lidu svému. Což předcházelo přenesení jeho ostatků do Abrahamem spolu od Jefrona Hetejského s polem zakoupené jeskyně v zemi Kananejské.

- 04 Připomněli jsme si, že i samo vyjítí z Egypta je třeba chápat v širším kontextu toho, co předcházelo, že tedy vlastně nešlo jen o vysvobození z otroctví, resp. že ono otroctví nebylo jednoznačně vázáno na povinné práce v Egyptě, nýbrž na "navštívení boží", řečeno s Jozefem, kdy se stalo povinností odebrat se do země zaslíbené. Tím poukazuje exodus

na jeden menší, ale ve skutečnosti ještě mnohem významnější "ochod", totiž odchod Abramův z domu vlastního otce, od příbuzných a dokonce ze země, kde se narodil, tedy z vlasti, a to - do neznáma. A právě toto vyjití do neznáma, které můžeme chápat jako charakteristické pro víru (jako spolehnutí na jedině spolehlivé), je možno v našem kontextu chápat jako jakési bezdomovectví, jako nikoli neschopnost se někde usadit, nýbrž jako zproblematizování toho, když je člověk někde příliš doma, když se stane příliš ochočeným a zdomácněným pro své okolí, a když je na něj vložena povinnost, kterou musí uznat za svou a která jej vede především k tomu, aby na sebe převzal odpovědnost a všechna rizika, která z toho vyplývají.

- 05 V hluboké souvislosti s tímto dvojím exodem, kde pravý domov je kdesi v nedohlednu a je pouze zaslíben, je třeba číst Ježíšova slova o tom, že v ptáci mají svá hnízda a lišky svá doupatá, ale Syn člověka nemá, kam by složil hlavu. A zároveň vybízí k následování: "Amen pravím vám, že není žádného, kterýž by opustil dům, neb rodiče, neb bratří, neb manželku, neb děti, pro království Boží, aby nevzal v tomto času mnohem více, v budoucím pak věku života věčného." (Lk 18, 29-30.) Bylo by nepochopením, kdybychom ono opuštění domu a blízkých chápali jako přesun do království Božího, a už dokonce ne ve smyslu přesunu někam mimo tento svět nebo do nějakých Kunvaldů. Především ono království není "někde", kam bychom se mohli odebrat, ale ono samo přichází k nám a mezi nás - pokud nejsme vázáni nějakými nepravými, zdánlivými domovy. Na nás je

pouze, abychom na jeho příchod byli připraveni a abychom, pokud můžeme, jeho příchod také aktivně připravovali (nejen v sobě, ale abychom rovnávali jeho příchodové cesty). Potud se máme starat o svět kolem sebe, ovšem právě v perspektivě proměny, "nápravy". V janovském evangeliu přece čteme, že "do svého vlastního přišel". A u synoptiků zase sám o sobě říká, že přišel, aby spasil, což bylo zahynulo - ne aby zase utekl, nechal to vše za sebou (jako to udělal Abram) a jen pár nejlepších vzal s sebou. To samo vyžaduje další úvahy tímto směrem, ale to si necháme na později nebo raději na jindy. Nyní se vraťme k otázce "domova", jak nás k ní vede nikoli bible, nýbrž ekologie jako věda, a částečně také ony poměrně nové laické ekologické proudy, které však vědecké většinou nejsou (anebo přinejmenším ne dost).

- 06 Všechny živé bytosti potřebují k svému životu určité podmínky - některé bytosti jsou velmi málo náročné, jiné jsou náročnější, některé dokonce vysoce náročné. O tom nás přesvědčují naše nejrůznější pozorování a také pokusy, je to patrné už každému pohledu zvenčí a tzv. objektivujícímu přístupu. Pozorné zkoumání však ukazuje, že jde o něco mnohem podstatnějšího, než je pouhé splnění nezbytných vnějších předpokladů, jako je určité tepelné rozmezí, chemické náležitosti (jako je přítomnost některých látek nebo zase nepřítomnost jiných, samozřejmě s důrazem na kvantitu), atd. Nejlépe to lze pozorovat na vyšších tvorech, zejména na zvířatech a ptácích (ostatně jsme si už připomněli, jak Ježíš mluví o ptácích a liškách - Ježíš vůbec má k živým bytostem blízko a často je ve svých

parabolách připomíná). Významná jsou pozorování a výzkumy tzv. von Uexküllovy školy: Umwelt, Eigenwelt - Patočkův překlad "osvětí". Rybičky v akváriu: okolí je přestrukturováno v osvětí = osvojené okolí, osvojený "svět".

- 07 Etymologické kořeny slova "svět" (jsou jiné než v jiných jazycích, zejména v řečtině - srv. např. filosofické konotace nz. slov STOICHEIA TOY KOSMOY). Vstup do světa znamená vyjít z temnoty do světla, na osvětlenou scénu, kde je vše vidět ve světle, takže při opakované vidění se to stává známým. Proměna cizího okolí ve známé (osvojené) osvětí je spjata s tímto prosvětlení temnot. Teprve obydlý, zabydlý "svět" se stává opravdovým světem, zatímco až dosud byl cizinou, čímsi cizím a snad dokonce nepřátelským, hroživým. Prosvětlení cizího, temného okolí, které nás hroživě obklopuje, je zároveň provázeno důvěrou a spolehnutím alespoň na něco z toho "osvojeného" - i když i v rámci tohoto osvojeného a domovem učiněného se může něco vyjevit jako nepřátelské nebo hroživé. Ale proti zřejmým a již poznaným nepřátelským silám se lze bránit - to neplatí o hroživých temnotách, kam neproniklo ještě světlo našeho poznání. Některé živé bytosti jsou schopny se adaptovat na určité podmínky a učinit z nich svůj "svět", tj. své osvětí tak, že se samy spokojí se svou situací (rostliny to ani jinak nemohou učinit, jsouce svými kořeny a kořínky k svému místu, individuálnímu "biotopu", velmi těsně připoutány. Jen výjimečně jsou schopny se samy šířit za hranice svého biotopy (některé jsou sice plazivé, ale to jen rozšiřuje jejich osvětí, není to přechod do jiného resp. k jinému osvětí.

Jen svými potomky (většinou semeny) jsou s to překročit svůj biotop a své osvětí. Naproti tomu zvířata a ptáci jsou schopni pohybu a dovedou migrovat, tj. více či méně rozšířit svá osvětí anebo dokonce střídat více různých osvětí (např. stěhovaví ptáci). Nicméně jedna věc zůstává nezměněna: všechny tyto bytosti jsou ve svých osvětích uzavřeny, uvězněny.

- 08 Výjimkou je i v tomto ohledu člověk. Také člověk se po mnoha stránkách podobá živočichům, i když postupem času se naučil migrovat způsobem, který jinak nemá obdoby. V tomto ohledu může být člověk charakterizován jako tvor, který je schopen neustále putovat, a to nejen v rámci rozšířeného osvětí, nýbrž tak, že prolamuje hranice svého osvětí a vstupuje do otevřenosti světa samého, tj. svět skutečného, ještě neosvojeného - tedy vlastně temného. Zpočátku se člověk tmy a temnoty obává a hrozí, ale naučí se do temností pronikat tím, že si technicky osvojuje využití ohně a světla - tedy v důsledku ohromujícího vynálezu (který ostatně v různých mýtech připisuje daru nějakého boha, božské bytosti). Mám za to, že toto je základem onoho velkého metaforického významu původního izraelského nomádství, který doznívá nejen v Novém zákoně, ale ještě v celé historii křesťanství a dnes dokonce v některých významných myslitelích i v některých křesťanských skupinách do jisté míry ožívá. Původní nomádství se proměnilo v poutnictví (pilgrims - srv. Bunyan, The Pilgrims' Progress).
- 09 Zdálo by se tedy, že v celé hebrejské a potom křesťanské tradici je cosi rozporného ve vztahu ke světu (nebo jeho části) jako k domovu: na jedné straně je domov, vlast čímisi

zslíbeným (zslíbená země), ale na druhé straně je na mnoha místech a v různých variantách každé zdomácnění člověka ve světě, každá zabydlenost, každá osvojenost světa zpochybněna a zproblematizována. To platí nejen ryze vnějšně, ale především vnitřně, niterně. Vyvozují z toho jednu základní věc, že pro křesťana je nepřijatelné vidět v přírodě, jak je stále víc poznávána moderními vědami, snad jakýsi základ model lidství a lidskosti, včetně způsobu, jak člověk obývá svět (a zase včetně přírody). Příroda musí být a má být poznávána, ale tak, aby se v žádné podobě nestávala normou, vzorem pro člověka, a už vůbec ne, aby ji prostě respektoval tak, jak je, nebo dokonce aby ji uctíval nebo se jí klaněl. Lidskost a lidství jsou založeny jinak a jinde než v přírodě, tedy: nejsou ničím přírodním, přirozeným. Tím se správně pochopená židovsko-křesťanská tradice ostře oddělila od starých Řeků. K správnému rozpoznání této skutečnosti však došlo bohužel dost pozdě, takže celý středověk upevnil, jak obecně známo i z jiných souvislostí, vazby křesťanského myšlení na staré Řecko. Opakující se výtky, že křesťané a křesťanství mají rozhodující odpovědnost za instrumentální a zpředmětňující vztah Evropanů k přírodě a zejména k živým bytostem, jsou založeny na nedostatečné poučenosti, podepřené ovšem vinou ze strany křesťanských myslitelů, především teologů první církve a pak zejména středověké církve.

- 10 V bibli máme ovšem také doklady toho, že Bůh je považován za natolik suverénního Stvořitele veškerenstva, že se mu nijak neupírá nejen možnost, ale také právo třeba i

zničit to, co sám vytvořil. To je obsaženo – sice nikoli jako hlavní myšlenka, ale rozhodně jako myšlenka nepominutelná – ve staré, původně předizraelské zprávě o potopě. V Genezi je to provázeno komentářem, že Bůh toho litoval a že to nehodlá zopakovat. Naproti tomu Sodoma a Gomora byly zničeny totálně a bez náznaku jakékoli lítosti z boží strany. Jen Lotova žena prokázala svou citovou závislost na domově, ohlédla se a zkameněla. Nemusíme to ovšem nutně chápat jako jakýsi odstrašující zázrak: Lukáš nám ukazuje směr k lepšímu porozumění, když nechá Ježíše říci, “že zmrtvějí lidé pro strach a pro očekávání těch věcí, kteréž přijdou na všecken svět. Nebo moci nebeské pohybovati se budou.” A strach je, jak známe odjinud, pro Ježíše opakem víry: víra je pramenem života, strachem schne a hyne všecken život. V NZ máme ostatně některé další doklady třeba suverénnosti Ježíšovy ve vztahu k živým bytostem, z nichž asi nejznámější a nejprovokativnější je příběh o fíku, který nebyl schopen poskytnout Ježíšovi a jeho učedníkům občerstvení, protože nebyl čas fíků – a byl za to proklet a okamžitě uschl. Nebudu se pokoušet o výklad, ale souvislost s naším problémem je zjevná. Ježíš tu neponechával přírodu být, ale zasahoval do ní, a v tomto případě ničivě.

- 11 Vrátime-li se opět k tématu, jež jsme odvíjeli z etymologie jména nové vědecké disciplíny, znamená to, že se člověk může a má ke svému prostředí chovat tak, jako se rozumný člověk chová ke své domácnosti, ke svému domu a ke svým blízkým. Jen blázen nechává svůj dům na pospas stárnutí, nepřízni počasí a různým kalamitám. Právě

naopak o něj pečuje, opravuje střechu, když do ní zatéká, čistí odpady, když se ucpou, občas místnosti znovu vymaluje a za delší čas znovu natře nebo dokonce obnoví omítku. Ale když se ukáže nutnost, může dům dokonce – ovšem promyšleně – přestavět, vestavět nové místnosti třeba pod střechu anebo některé zbytečné místnosti zrušit. A to je přesně to, co dělá také na svém poli a na své zahradě. Pochopitelně nic takového nemůže dělat s domem svého souseda, a už vůbec nesmí zasahovat do jejich práv a povinností sousedům vzdálenějším nebo dokonce už neznámým lidem.

- 12 Jiná situace nastává ovšem tam, kde je třeba – všude, kde vznikají větší civilizace a města - udělat něco pro obecný zájem a prospěch. Tam není vždycky jednoduché se dohodnout a dosáhnout jednomyslnosti. Většinou se to rozhodne tak, že větší váhu má většina, jindy se to ponechá k rozhodnutí moudřejším (pokud je dohoda alespoň v tom, kdo je v takovém případě moudřejší). Samozřejmě by měla být vždycky rozhodující spíše kompetence než obecný názor. Proto se nadále budeme zabývat nikoli politickou stránkou problematiky, která je ovšem velmi důležitá – zejména dnes, kdy dochází velmi často k nekontrolovaným tendencím a nevratným procesům v globálním měřítku a kdy omezené (zejména omezené hospodářské a finanční) zájmy nabudou vrchu nad rozumností a kompetencí -, ale stránkou věcnou.

(Výklad pro studenty ETF, v Praze, dne 4.11.99 v 17.00.)

OIKOS h_o = obydlí, příbytek, dům, chrám, domácnost, hospodářství, jmění, rodina, rod, domov, pokoj; doupe, hnízdo

OIKOYMENH h_e = obydlený svět, lidstvo

OIKIDZÓ, -EIN = usaditi, osdíliti, zakládati (osadu), znovu stavěti

OIKION to = příbytek, obydlí, sídlo, hnízdo, doupe

OIKOTHI, OIKOI = doma, v domácnosti; h_{oi} OIKOTHI - h_{oi} OIKOI = krajané

OIKOYRÓ, -EIN = býti strážcem domu, dům střežiti, doma zůstávati (sedět)

OIKOYRÉMA to = OIKOYRIA h_e = ochrana domu, hlídání (střežení) domu

OIKOFTHORIA h_e = ztráta jmění, zkáza hospodářství

OIKOFTHORÓ, -EIN = hospodářství nič = hospodářství ničiti, na mizinu přivésti

ex: 0346, Václav Prach, Řecko-český slovník. Praha 1942, str.363-4.

ostrý, ostřiti, vyostřený etc. - asi z řeckého OISTROS ^ho - střeček, bodec, záchvat zuřivosti;
OISTRÓ, -AN = bodati, drážditi, intr. zuřiti (Prach); ? OISTEYÓ, -EIN = šípem (z luku)
stříleti

I řekl Izrael Josefovi: Necht' již umřu, když jsem viděl tvář tvou; nebo ty ještě jsi živ.

1M 46,30

Nebo opustivše přikázání boží, držíte ustanovení lidská, umývání žejdlíků a koflíků, a jiné věci mnohé těm podobné činíte. ⁹ I pravil jim: Čistě vy rušíte přikázání Boží, abyste ustanovení svá zachovali.

(Mk 7, 8-9)

I řekl jim: Toto pokolení nijakž nemůže vyjítí, jediné skrze modlitbu a půst.

(Mk 9, 29)

Jeruzaléme, Jeruzaléme, ješto morduješ proroky, a kamenuješ ty, kteříž k tobě bývají posláni, kolikrát jsem chtěl shromážditi dítky tvé, jako slepice kuřátka svá pod křídla? Ale nechtěli jste. ³⁵Aj, zanechán bude vám dům váš pustý.

(Lk 13, 34-35.)

²⁹On pak řekl jim: Amen pravím vám, že není žádného, kterýž by opustil dům, neb rodiče, neb bratří, neb manželku, neb dítky, pro království Boží, ³⁰aby nevzal v tomto času mnohem více, v budoucím pak věku života věčného.

(Lk 18, 29-30)

⁴⁶Varujte se zákonníků, kteříž rádi chodí v krásném rouše, a milují pozdravování na trzích a přední stolice v školách, a první místo na večerích, ⁴⁷kteríž zžírají domy vdovské pod zámyslem dlouhé modlitby.

(Lk 20, 46)

neboť budou dnové pomsty

(Lk 21, 22)

²⁶tak že zmrtnějí lidé pro strach a pro očekávání těch věcí, kteréž přijdou na všecken svět. Nebo moci nebeské pohybovati se budou.

(Lk 21, 26)